

A neozapatista mozgalom: elmélet és gyakorlat

„Az etikának másik helyre van szüksége, ahol gyökeret ereszthet és virágozhat. És ez a másik hely alul és balra található, ott ahol megszületett a másik politika, ott ahol a szó hozzá van csomózva az élethez, és az élet összefüggő eseményekből áll, sem nagyokból, sem kicsikből, hanem az alul lévők mindennapi tevékenységeiből. Ez az a másik politika, amely a föld alatt születik meg, hogy ott is maradjon, a politika, amely nem keres lépcsőket, hogy feljebb jusson, de hidakat és hajókat keres, hogy eljusson másokhoz, és másik világot teremtsen minden alul lévő között. Ez a politika etikus, és csak ez lehet az.”

Raul Zibechi (*Revista Rebeldía*, No. 77. 54)¹

Az ENSZ Közgyűlése 1997. szeptember 13-án hosszú tárgyalások után elfogadta az *Őslakosok Jogairól szóló Nyilatkozatát* [*United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*], melynek 4. cikkelyében a következőt találjuk: „Az őslakosoknak az önrendelkezéshez való joguk gyakorlásakor joguk van az autonómiához és az öngazgatáshoz minden olyan területen, mely belső és helyi ügyeiket érinti, csakúgy, mint ahogy joguk van olyan módszerekkel rendelkezni, melyekkel autonóm tevékenységüket finanszírozni tudják.” [„Indigenous peoples, in exercising their right to self-determination, have the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as ways and means for financing their autonomous functions.”] Az ENSZ által elismert jogok papíron léteznek Mexikóban is, a valóság azonban más képet fest: a mexikói hadsereg 70%-a Chiapasban állomásozik ideiglenes vagy állandó katonai

¹ <http://revistarebeldia.org/revistas/numero77/09zibechi.pdf> (A szerző fordítása)

bázisokon, általában a zapatista falvak közelében. Az állami jelenlét kizárólag így biztosított az autonóm területeken. Az állam ezen kívül semmilyen szociális szerepet nem lát el, nem működtet iskolákat, nincs állami egészségügyi ellátás, nincs jelen semmilyen állami szerv, csak a katonaság. Rajtuk kívül számtalan félkatonai szervezet van illegálisan jelen a zapatista területeken: olyan borzalmas mézszárlásokért felelősek, mint 1997 decemberében az *actealí* vérengzés, ahol 45 maya embert, nőt, férfiakat, gyerekeket lőttek le a saját templomukban. Az évek óta húzódo „alacsony intenzitású háború” lényege, hogy az állam folyamatosan provokálja a zapatistákat; például a katonai bázisokon keresztül áramoltatja be az alkoholt és a prostituáltakat a falvakba, szétzilálva ezzel a zapatista közösséget. Miután 1996-ban az EZLN (Zapatista Nemzeti Felszabadítási Hadsereg) megkötötte a San Andrés-i megállapodásokat, arra várt, hogy a kormány betartja ígéretét, és nemcsak elismeri a megállapodásban lefektetett jogait, hanem azok meg is valósulnak. Egy lépés sem történt ebbe az irányba, ezért az EZLN 2003-ban úgy döntött, hogy *de facto* megvalósítják azt, amiben a kormánnyal megegyeztek, és amit a nemzetközi jog is elismer 1997 óta: lépésről lépésre építik fel Zapatista Autonómiájukat, amely a területi önrendelkezés szellemiségét követi. 2003-ban az addigi *Aguascalienték* helyén és helyett életre hívták az öt *Caracol* (Csigát): *La Realidad, Morelos, Oventic, La Garrucha, Roberto Barrios*, melyek mind önálló játékszabályokkal, adminisztratív központként működnek az ennek megfelelően öt autonóm területen. Ezzel párhuzamosan elindult egy folyamat, mely az EZLN háttérbe vonulását jelenti, vagyis ma nem a zapatista hadsereg az, amelyik diktál, hanem a zapatista falvak azok, amelyek megszervezik saját öngazgatásukat. Teszik mindezt egy olyan társadalom-politikai kontextusban, amelyet Marcos alparancsnok negyedik világháborúnak hív, és amely jelenség megnyilvánulásából csak párat soroltak fel a résztvevők a *Festival de la Digna Rabian* (A Nemes Harag Fesztiválja) 2009 januárjában, vagy legutóbb 2011. május 7-én San Cristóbalban azok, akik a béke és igazság nevében tüntettek és gyalogoltak a Másik Kampány részeseiként.

Az újdonság erejével hat, de nem meglepő, hogy Nicolas Sarkozy messzemenő együttműködésbe lépett a mexikói kormánnyal: a rendőrséget technikai felszerelésekkel erősítik meg, Mexikóvárost ipari kamerákkal látják el, a turizmust giga-projektekkel lendítik előre, és olyan gyógyszeripari cégek, mint a Sanofi-Aventis előre dörzsölhetik a markukat. A kormány pedig menedzseli mindezt annak érdekében, hogy megállítsák a szer-

vezett bűnözést és a drokartellek tevékenységét. Eközben a mexikói nép körében a zapatista tapasztalat és a zapatista logika – úgy tűnik – egyre nagyobb teret nyer: a *Programa Nacional de Lucha* (Nemzeti Harc Programja), melyet a zapatisták a *Sexta Declaración de la Selva Lacandona* (Hatodik Selva Lakanoda-i Nyilatkozat, lásd 95. oldal) után hirdettek meg, nem ismeri el, hogy az elnyomottaknak kell megfizetniük – életükkel, szabadságukkal, méltóságukkal, munkájukkal, egészségükkel – azért a háborúért és erőszakért, amit a hatalom nap mint nap táplál, újratermel; és eközben minden cselekedetét azzal igazolja, hogy éppen ezt az erőszakot akarja megszüntetni. *Ya basta!* – halljuk mindenhol: *elég* az intézményesített hazugságból, *elég* az erőszakból, *elég* az elnyomásból, *elég* az emberek kizsákmányolásából, a természeti erőforrások privatizálásából, az emberi méltóság sárba tiprásából.

Mindeközben a zapatista gyalogol. Gyalogol és kérdez. Lassan, de halad. Egy lépést előre, kettőt hátra. Elveti a magokat, tanítja gyermekeit, figyel. Beszél, cselekszik, meghallgat. Mosolyog, énekel a földeken. Mitől alapjaiban *más* a Zapatista Autonómia, mint az uralkodó kultúra által nap mint nap újratermelt társadalom-politikai berendezkedéseink? Működik-e ez a *nagyon más*? És ha igen, hogyan?

A hatalom földrajza

Marcos (a „Sup”), a zapatisták szócsöve beszél többször is a hatalom földrajzáról. A hatalmi struktúrák szövevényes hálója vesz minket körül az iskolától a családig, a munkahelyüinktől az éttermekig, ahol pizzát rendelünk. A hatalmi struktúrák folyamatos újratermelődését csak nagyon tudatos, az adott viszonyban részt vevő összes fél bevonásának közös munkájával lehet csökkenteni, legjobb esetben egy idő után kiapasztani. Ezzel szemben a pártpolitikai mező par excellence a hatalom megszerzéséről szól, ezért a pártpolitikai játékmező hatalom-mentesítése lehetetlen feladat. A zapatisták egyik leglényegesebb politikai és személyes (hit)vallása, hogy nem akarják a hatalmat. Mi több, visszautasítják a hatalmat. Helyette radikális demokrácia, közösségi döntéshozatal van: idősek, gyerekek, nők, férfiak mind részesei és mindenki szava számít a közös ügyek megbeszélésekor. A közösség élete úgy van megszervezve, hogy „engedelmeskedve parancsolnak” azok, akik éppen a Jó Kormányzatok (Juntas de Buen Gobierno) adminisztratív feladatait látják el önkéntes alapon. Mindennapjaikban és személyes kapcsolataikban a hatalom legparányibb

jelét is megérzik, és azon nyomban kinevetik. (Állam)hatalom és autonómia egymást kizáró entitás: a *másság* tehát elsősorban a hatalmi viszonyok hiánya, ez működésük egyik alapmotívuma. A hatalmi viszonyok dekonstrukciója csak tudatosítása és közérthető kommunikációja annak, ami az őslakosok identitásából fakad: az élet minden megnyilvánulásának tisztelete, elfogadása és a másik ember emberként kezelése, akkor is ha az illető buszsofőr, és akkor is ha bankigazgató...

Az autonómia naptára

A zapatisták maya leszármazott őslakosok, főként *choft*, *tzeltalt*, *tzotzil* és más maya dialektust beszélő indiánok. Ez rögtön megmutatja a sokféleségben rejlő erőt: egységes történelemmel de rengeteg nyelvvél és rengeteg szokással rendelkező népcsoportról van tehát szó. Amikor az ember megkérdezi, hogy mikor kezdődött az a harc, amit vívnak, akkor előszeretettel szokták azt mondani, hogy 500 éve. 500 éve folytatják az ellenállást a mindenkori gyarmatosítókkal szemben: ebben a harcban, melyet nagyszüleik és az ő nagyszüleik is vívtak, a neozapatisták valójában minden őslakos népcsoport hangjává válnak. És nem csak az őslakosok hangjává, hanem az összes alul lévő társadalmi csoport hangjává: Marcos az elnyomottak megszemélyesítője, a legkisebbeké, akiket észre sem veszünk. Alul és baloldalon radikális szolidaritás van mindazokkal, akik az uralkodó rendszer perifériáján helyezkednek el. Így a kirekesztés lehetetlen. Hiszen mindenki, aki kirekesztett, azzal ők közösséget vállalnak. Vízszintesen radikális szolidaritás, a hatalom irányában ellenállás. Az „őslakos tudat”, az ellenállás-harc és a szolidaritás identitásuk szerves része, mely folyamatosan megnyilvánul szóban, tettben és hozzáállásban.

Ahhoz, hogy megértsük identitásuk egy másik aspektusát is, vissza kell menjünk az 1994. január 1-jei híres színrelépést megelőző időkre, a '80-as évek közepére. Párhuzamosan azzal, hogy Marcos megérkezett Chiapasba egy pár társával, San Cristóbal de las Casas püspöke akkoriban egy fantasztikus ember, Don Samul Ruiz García volt. A püspök, aki idén januárban halt meg, a felszabadítás teológusaként nagyon komoly munkába kezdett a maya közösségekkel. Már a felkelés előtt fenyegetésekben, zaklatásokban volt része, köszönhetően annak, hogy következetesen kiállt az elnyomottak, ebben az esetben a chiapas-i indiánok mellett. A felkelésben ugyan nem volt szerepe, de a San Andrés-i

béketárgyalások folyamatában ő volt a közvetítő az állam és az EZLN között. Ellentmondásos viszonyuk volt, de a felszabadítás teológiája a püspök személyén keresztül nagyon mély nyomot hagyott a chiapasi mayákban.

Van ezenkívül egy sokkal mélyebben gyökerező, a mexikóiakra általánosan jellemző önazonosság-forrás, ez pedig a kukorica. Mexikói mítoszok alapján az egész társadalom önmagát a kukorica gyermekeinek tekinti: „somos hijos de maiz”, „sin maiz, no hay país” – szokták mondani a mexikóiak (a kukorica gyermekei vagyunk, kukorica nélkül nincs ország). A kukorica természetszerűleg nagyon erősen jelen van a zapatistáknál is, hiszen legnagyobb részük földművelő maya paraszt. A vetőmagok tisztántartása (GMO-mentessége) új politikai tétet jelent, melyről nemcsak tudnak, de részt is vesznek az ehhez kapcsolódó mozgalmakban.

Konfliktus, kommunikáció, lassúság

A zapatista sem mentes a belső konfliktusoktól. A konfliktusok nagy részét azonban egyszerűen meg lehet oldani: beszélni kell, nagyon sokat beszélni. A zapatista tud beszélni és tud meghallgatni. Gyűléseiken az emberek addig beszélnek, ameddig mondanivalójuk van, nem addig, amíg valaki beléjük fojtja a szót. Több körben cserélődnek ki nem csak információk, de a helyzetből adódóan tudás is. Tisztán és hosszan beszélnek ha többen vannak, és valamit meg kell oldani. Mindennek szerves következménye a lassúság, amely az időbeliség politikáját veti fel: nem ki-ki a saját idejében menetel előre magányosan, és rendkívül frusztráltan, hanem mintegy folyamatosan a közösségi időben léteznek, ahol kénytelenek igazodni a másik ritmusához, ha továbbra is együtt akarnak gyalogolni. Egy tipikus és kedves történet róluk, amikor bürokraták megkérik a zapatistákat, hogy egy hónapon belül adjanak választ egy nagyon fontos dologra, mely őket alapvetően érinti, mire a zapatista azt mondja, rendben. Három hónap múlva a válasz megérkezik. A bürokrata mérgesen megkérdezi, hogy maguknak talán nincs órájuk? A zapatista rámutat az órájára, és azt kérdezi: „Erre gondol? Óram az van, de ez nem az én időmet mutatja.” A tér valójában nem válik el az időtől: a „lokálitás” náluk nem egy újrafelfedezett posztmodern „glokálitás” (szándékos), hanem az, ami: saját terükben saját idejükben saját sorsukért felelni – azaz autonómnak lenni. Minden más ebből születik: a versenyszellem és az önmegvalósítás különböző kapitalista verzióinak kinevetése, egy olyan értékrendszer, amelynek a gyökerei

egészen máshol vannak, mint az uralkodó kultúra értékrendszerének gyökerei. Ezek a gyökerek a Földbe nyúlnak le és onnan táplálkoznak. Ezek a gyökerek több ezer évre nyúlnak vissza, azokhoz az őslakos közösségekhez, amelyek nem ismerték az államot, mint politikai berendezkedést. Ezek a gyökerek az emberi lélekig nyúlnak, amelyik képes közösségben, teremtő és alkotó módon átalakítani jelenét, hogy jövője és gyermekei jövője még élhető maradjon ebben a faluban, amit Földnek, és ebben a nagyon más világban, amit Zapatista Autonómiának hívnak.

Mi a titka a zapatistának? Az, hogy nincs titka. A zapatista nyílt, egyszerű, művész. Költő, harcos, zenész, természetszerető paraszt, férj és feleség, mosolygós, a *pozoltól* (kukorica alapú üdítő ital) ráncos arcbrú indián. Nem mond többet, mint aki. Nem akar nagyobb lenni, mint ami. Gyalogolni, kérdezni, élni. A Zapatista Autonómiát a névtelenek, a hang nélküliek építik, és ha működik, akkor miattuk működik, és nem az indián vezetők miatt. A Zapatista Autonómia jelentős tömegbázissal rendelkezik ugyan, de mivel a zapatista arca és hangja az összes elnyomottnak, ezért csak fel kell ismerni, hogy ez a tömegbázis mindenhol jelen van és létezik. „Másik világot teremteni minden alul lévő között” – mondja Zibechi. „*Viva la organización local y autonoma!*”